

Petr Rezek

HUSSERLOVA VĚCNOST

Praha (Ztichlá klika) 2009, 124 str.

Je vhodnou shodou náhod, že v okamžiku právě zahájeného vydávání Husserlova hlavního raného díla, tedy *Logických zkoumání*, vychází v rámci Rezkových vybraných spisů jako II. svazek kniha, která je tomuto dílu zasvěcena. V našem prostředí byl přitom zmíněný Husserlův spis spíše zanedbáván, takže k němu dodnes neexistuje solidnější text v češtině, který by samostatně vykládal základní terminologii a myšlenky, na které čtenář *Logických zkoumání* narazí. Byť se *Logická zkoumání* bezprostředně nevyjadřují k mnohým tématům, která bývají s Husserlovou filosofií obvykle spojována, např. k problematice redukce, časovosti, genetické fenomenologie či problému přirozeného světa, nabízejí detailní analýzy struktur objektivujících aktů, rozbor poznávací funkce, která se v nich odehrává, a to vše ve vztahu k tomu, co lze nazvat teorií významu. Neméně důležité jsou ve *Zkoumáních* poznámky ke vztahu myšlení a řeči, jakož i pokus odlišit specifickou povahu významu od povahy jiných znakových systémů a popsat způsob prožívání odehrávající se při rozumějícím slyšení hovoru či při chápavém čtení textu. Husserlův text má přitom ráz jisté provizornosti, čímž vyzývá k dalšímu promyšlení a samostatnému hledání nových oblastí aplikace, jakož i ke kritice, která, jak ukázala Derridova kniha

Hlas a fenomén,¹ může být také dosti produktivní. Z tohoto charakteru *Logických zkoumání* vychází i Rezkův interpretační pokus. Pro adekvátní zhodnocení Rezkova textu je navíc nutno podotknout, že se jedná u upravený rukopis přednášek, které autor přednesl v roce 1986 na Matematicko-fyzikální fakultě UK před publikem, jež z velké části nebylo seznámeno s fenomenologií jako filosofickým směrem, a že cyklus nebyl vinou vnějších okolností dokončen. To má za následek jistou nevyváženost stostránkového textu, který ve svém rozčlenění na šest přednášek a dvě doplňující úvahy zahrnuje jak pasáže zdařile prezentující *základní* distinkce Husserlovy rané teorie intencionality, tak pokusy o jejich nové filosofické zhodnocení, které však zůstávají pouze zajímavými náčrtly.

Prolínání těchto dvou polů je dobře patrné již v první, nejdelší přednášce knihy. Rezek zprvu v odkazu na Ingardenovy studie k ontologii uměleckého díla otevírá *problém filosofického díla a textu*, zamýšlí se z různých stran nad problémem identity uměleckého díla ve vztahu k jeho reálnému ztělesnění např. v konkrétním výtisku knihy, aby v náznaku dospěl k zajímavé otázce vztahu mezi filosofickým dílem a jeho „způsobem pojetí“, jež se týká jak žánru, kterým jsou myšlenky prezentovány, tak zdánlivých podružných okolností způsobu materiální realizace myšlenky v díle. Na

¹ J. Derrida, *La Voix et le Phénomène*, Paris 2003; česky *Hlas a fenomén*, in: J. Derrida, *Texty k dekonstrukci*, sest., přel. M. Petříček, Bratislava 1993.

řešení těchto problémů by mohla mít vliv filosofická interpretace souvislosti mezi *operacionalismem* a platonismem. Má-li se však idealita díla operativně konstituovat ve výkonech čtení, bylo by podle Rezka dobré také rozebrat a zdůvodnit *základní možnosti výkonů čtení*. Rezek nabízí dvě: nevěcné a věcné čtení.

Úvodní téma přednášky (tj. problém díla a textu) však rychle ustoupí objasňování nejbazálnějších fenomenologických pojmů. Při následujícím zdařilém výkladu *matérie, kvality, reprezentantů a předmětu aktu*, který zde nemá smysl opakovat a který je opřen o páté logické zkoumání, bere Rezek např. vážně často opomíjenou skutečnost, že páté zkoumání je konfrontací s Brentanovou teorií intencionality, tj. že Brentano není pouhou figurkou v historickém koloritu Husserlova textu, nýbrž věcně důležitým protivníkem.

Na konci přednášky dojde přeci jen k půlstrankové repríze jednoho motivu z úvodu. Husserlova teorie intencionality z V. zkoumání podle Rezka ukazuje, že při čtení se můžeme představově zaměřovat na kompletní objektivující *akty*, anebo se nechat vést *matérií* aktů k *věci*, o které čteme. Předmět je v obojím zaměření zcela různý: v prvním jsme, zdá se, zaměření na pouhou rekonstrukci aktu *minění* autora, jeho věc zůstává stranou, pouze v druhém přístupu ke čtení procházíme k věci. Zde je však víceméně konec, a o mnoho více se čtenář již v knize nedoví, přestože je jasné, že toto rozlišení je spíš podmínkou *sine qua non* věcného čtení než vymezením věcného čtení samého. Postihuje totiž bídu určité oblasti badatelské

filosofie, dostatečně však nepostihuje další podstatné aspekty kritického čtení, především v jaké modalizaci kvality se odehrává *matérií* vedené kritické čtení (jistě nepůjde ani o naivní kladení, ani o pouhou neutralizaci *matérie*), jakou roli hraje při takovém čtení vyplňující názor, jakou pozitivní roli může ve filosofickém čtení mít reflexe na kompletní akty apod., což jsou věci, ke kterým by výklad musel svou tendencí nutně dospět.

Podobný dojem má čtenář také z druhé přednášky, která zprvu ještě aplikuje motiv použitý pro rozlišení věcného a nevěcného čtení na problematiku kýče. Je zajisté pravda, že kýčovitě umělecké dílo jistým způsobem odvádí svého adresáta od sebe sama, což Rezek vysvětluje tak, že pro kýč je podstatné prožívání prožívání, přičemž adresát chápe jako nejdůležitější to, že je to právě *on*, kdo prožívá; přeci jen by však bylo třeba vysvětlit, jak a na základě čeho se takový odklon k sobě samému odehrává (říci, že se to děje na základě kýčovitosti předmětu, by znamenalo chodit svým způsobem v kruhu) a zda například opravdu nemůže existovat i nějaký případ ne-kýčovitého prožívání se stejnou strukturou, tj. zda by nebylo potřeba k podané charakteristice připojit ještě další znaky, což se dá dopředu jen těžko vyloučit. Je sice pravda, že Rezek chce popisovat pouze kýčovité prožívání a nikoliv, co je kýč sám, avšak přinejmenším nějakou volnou charakteristiku toho, co kýč vlastně je, by čtenář jistě ocenil. Námět však i zde rychle ustoupí opět celkem zdařilému výkladu základních možností variace *matérie* a kvality v oblasti objektivujících aktů.

Téma operacionalistického výkladu *Logických zkoumání* pak vstupuje do hry ve třetí Rezkově přednášce. Jedná se o snahu podržet možnost existence ideálních entit, aniž by došlo k jejich metafyzickému hypostazování. Východisko je viděno v myšlence korelativního apriorního vztahu mezi míněným předmětem a způsobem jeho mínění. Tento vztah není neměnný, neboť se způsoby mínění předmětu lze operovat, tj. lze je modifikovat, nahlížet vztahy mezi nimi apod., přičemž se zákonitě proměňuje i jejich předmětný korelát. V konkrétním prožívání to může vést k tomu, že „zacházíme-li určitým postupem s akty, které jsou podkladem idealit, mohou se ideality objevit, být přivedeny ke zjevnosti“. To je ukázáno na výkladu toho, co je to v *Logických zkoumáních* kategoriální reprezentace, a sice na příkladu nazření identity předmětu: při přivedení matérie signitivního a intuitivního aktu k vzájemnému krytí lze mezi obojím realizovat anticipovanou syntézu identifikace, a tím nazřít identitu předmětu obou aktů. V rámci různých možností výkladu smyslu ideality a myšlenky konstituce u Husserla se jedná o rozumnou strategii. Těžké problémy (kterým se však nevyhne na poli sporu o ideální předměty žádná teorie) operacionalismu však nastanou, zeptáme-li se, jak je možné, že některé intuitivní akty tu či onu kategoriální syntézu umožňují a jiné nikoliv. Jak vlastně prekategoriální oblast omezuje možnosti svého kategoriálního zpracování, tj. např. možnost „nalézání“ kategoriálních věcných vztahů, které v ní samé nejsou podle idealistického výkladu nijak obsaženy (tj. smyslově nalezitelné)? Dalším problémem

je stará otázka, zda idealitu, pokud ji přijmeme, v jistých speciálních aktech vytváříme, či „pouze“ objevujeme. Na obě otázky se pokouší odpovědět čtvrtá a pátá přednáška.

Čtvrtá přednáška se zaměřuje na Husserlovu teorii nazírání species (tj. druhů). To se má podle Husserla odehrávat variativním projitím jednotlivých případů, vedeným snahou výslovně vyzdvihnout jednotný ohled, který z daných případů právě činí *případy*. Husserl zdůrazňuje právě změnu zaměření, kterou si takový proces vyžaduje, a ukazuje, že obecné nelze v žádném případě vysvětlit v rámci empirických teorií snažících se pracovat se vztahem podobnosti. Rezek pak v souladu se svým operacionalistickým pojetím zdůrazňuje fundovanost obecného v jednotlivém, která znemožňuje odtrhnout obecné od jednotlivého. A podobně jako se v oblasti mínění jednotlivého jednotlivé jeví jako nezávislé na výkonech subjektu, jeví se *mutatis mutandis* obdobně i obecniny jako něco existujícího zcela nezávisle na subjektivních výkonech. Tím se nechává vést postoj, který se nestará o souvislost předmětů a prožívání a chápe obecniny jako reality *sui generis*.

Výklad oblasti předpredikativní zkušenosti a jejího kategoriálního zpracování, s kterým se musí operacionalistické hledisko také střetnout, je načrtnut v páté přednášce, a sice na pozadí analogie mezi Platónovým schématem úsečky z *Ústavy* a Husserlovou naukou. Obě nauky lze interpretovat podle Rezka tak, že jednotlivé „oblasti“ jsoucího jsou utvářeny pouze jako koreláty na sebe navazujících ohledů či zaujímaných stanovisek. Co

se týče Husserlovy teorie, znamená to, že podobně jako si změněný ohled vyžaduje nazírání obecnin, vyžaduje si změněný ohled i prosté kategoriální členění předmětnosti (např. jazykově vyjádřené přičtení predikátu nějakému jednotlivému subjektu). Rezek se zde snaží ukázat Husserlovu teorii pasivní a aktivní geneze smyslu. To, co je již pasivně obsaženo ve zkušenosti (předpredikativní smysl, v němž je míněn předmět se svými vnitřními a vnějšími horizonty), nemusí být jako takové vůbec uvědomováno, což má mimo jiné za důsledek nemožnost operování s těmito předpredikativními jednotami. Aktivní uchopení předpredikativní zkušenosti si poté vyžaduje kategoriální explikaci. Bylo by však třeba položit si otázku, zda Husserl tím, že (jak se zdá) na rozdíl od Kanta předpokládá pasivní konstituci ideálního *předmětného* smyslu již na úrovni „jednoty jevů“, některé problémy spíše o krok neodsouvá. Jak se totiž konstituuje *tento* předpredikativní smysl samotný? Některé Husserlovy pokusy o vysvětlení prvotní předpredikativní *geneze* smyslu z předchůdné oblasti (např. variativním překrýváním smyslových odstínění předmětu pro případ konstituce předpredikativní identity) nebo pokus o vysvětlení předpredikativních případů negace v zážitku zklamání však působí někdy trochu naivně: předpokládají totiž to, co chtějí vysvětlit. Podíváme-li se blíže, jaké výkony jsou zapotřebí např. ke zklamání anticipace,² zjistíme toto: vědomí musí být již předběžně schopno implicitně zjišťovat, že v dané situaci

schází to, co bylo očekáváno, že jeden akt (akt anticipující) není druhým aktem (aktem vyplňujícím), že zklamání mínění je mínění, které nevystihuje skutečnost apod.

Z toho je – zdá se – vidět, že předpredikativní vědomí odepření predikátu subjektu nemůžeme žádnou operací, byť jakkoliv pasivní, vytvořit, protože je již musíme v mnoha ohledech mít, aby mohlo v individuálním případě k pasivnímu průběhu zklamání, které může být později kategoriálně explikováno, vůbec dojít. Obávám se, že pro případ předpredikativní obecnosti, identity a dalších jiných primitivních kategorií platí totéž, a zdá se mi, že operacionalistické hledisko naráží v oblasti vztahu pasivní konstituce na své meze anebo přinejmenším podstatně mění smysl, který má na úrovni kategoriální, v níž se převážně pohybuje Rezkův výklad. Jinými slovy dává dobrý smysl říci, že v jistých hlediscích provádíme kategoriální explikace, v nichž uchopujeme negaci jako negaci, identitu jako identitu, předmět jako předmět atd., a vytváříme tak oblast věcných vztahů; v případě předpredikativního založení prvních členů, na které navazuje ono explikativní jako, však operacionalistický výklad narazí na výše zmíněný paradox.

Konečně v poslední, nejkratší přednášce pokračuje Rezek v exkurzu za *Logická zkoumání* a vysvětluje Husserlovu nauku o modifikacích smyslového vnímání, kterou Husserl rozvíjel v nauce o časovém a fantazijním vědomí. Rozebírána je i nauka o *neutralizaci* kladení, která je podle Husserla nutná pro přechod do oblasti transcendentální fenomenologie. Podobně jako se modifikace matérie

² Viz F. Brentano, *Wahrheit und Evidenz*, Hamburg 1930, str. 58.

a kvality v oblasti objektivizující intencionality nedaly iterovat, nedá se na rozdíl od fantazijní modifikace iterovat ani neutralizace, která nám zjednává přístup pro radikální zkoumání vztahu intencionality a její předmětnosti. V obou naukách je podle Rezka patrná Husserlova snaha zajistit věcnosti nějakou poslední půdu, za niž není možno jít a jíž je třeba se řídit ve smyslu věcné orientace nazírání. Jen tak je podle Husserla možno obnovit upadající ideu rozumu, která je základní ideou evropského lidství.

Recenzovaný text je tím, čím je, totiž užitečným *fragmentem*, který poskytuje velmi precizní – a nutno také říci, že z těch několika možností také jediný

dobře použitelný – úvod všem, kdo se zajímají o *Logická zkoumání* a chtějí číst česky. Předkládané distinkce Husserlova myšlení vyžadují k tomu, aby byly pochopeny, soustředění. Jsou však vyličený srozumitelným, věcným jazykem, mířícím na jádro věci, což vzhledem ke složitosti Husserlova textu představuje úctyhodný výkon. V úvodu avizovaná témata, která by využívala *Logická zkoumání* novým způsobem, jsou, snad s výjimkou teze o operacionalismu *Logických zkoumání*, bohužel pouze naznačena, nikoliv však provedena. Je to škoda, neboť by rozhodně stála za domyšlení.³

Hynek Janoušek

³ Práce na recenzi byla podpořena grantem GAČR 401/09/H007 „Logické základy sémantiky“.